

Лекція № 19/19

Тема : Територіальний устрій України. Місцеве самоврядування в Україні

План:

1. Поняття державного устрою держави. Територіальний та державний устрій (рекомендовано переглянути відео за наступним посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=OR3Se80wDBY>)
2. Державний кордон: поняття, види, порядок встановлення
3. Поняття місцевого самоврядування та його політико-правова природа (рекомендовано переглянути відео за наступними посиланнями <https://www.youtube.com/watch?v=tVF-thzRxxGI> <https://www.youtube.com/watch?v=X4gKt4HdoBU>)
4. Органи та посадові особи місцевого самоврядування (рекомендовано переглянути відео за наступним посиланням https://www.youtube.com/watch?v=kqH-8x2L_ec)

Самостійна робота № 9

1. Конституційні засади територіального устрою України
2. Система адміністративно-територіального устрою України
3. Відповідальність та підконтрольність органів і посадових осіб місцевого самоврядування
4. Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4760>
2. Закон України «Про державний кордон України» від 04 листопада 1991 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
3. О.О. Майданник, Конституційне право України: Навч. посіб. – К: Алерта, 2017. – 380 с. (с. 186 - 195)

1. *Поняття державного устрою держави. Територіальний та державний устрій*

Одним з елементів організації та діяльності держави є система поділу її території на окремі одиниці з метою підвищення ефективності державного управління. Території практично всіх сучасних держав поділяються на окремі адміністративно-територіальні або національно-територіальні одиниці, які характеризуються співвідношенням частин держави з державою в цілому та між собою.

Державний устрій- це елемент форми держави, визначена Конституцією та законами України інституційно-територіальна організація держави, основними компонентами якої є: територія, населення та територіальна організація публічної влади.

По суті категорія «державний устрій» визначає просторові межі дії державної влади, відносини між адміністративно-територіальними одиницями, між державою та населенням, між державними органами та органами місцевого самоврядування.

За змістом державний устрій складається з:

- ✓ територіального устрою держави, тобто сукупності складових територій України;- державницької організації населення (титульної нації, національних меншин, корінних народів) на певній території;
- ✓ територіальної організації влади (складові елементи механізму держави, що наділені функціями здійснення державної влади).

Загальними принципами державного устрою є:

- ✓ неподільність та невідчужуваність суверенітету Української держави;
- ✓ єдність, неподільність, цілісність державної території та недоторканність її кордонів;
- ✓ конституційність та законність утворення, реорганізації та ліквідації складових державного устрою;
- ✓ єдність державної регіональної політики;
- ✓ конституційно визнана децентралізація публічної влади, зумовлена загальнонаціональними інтересами та потребами, керованістю країною як єдиним політичним, соціально-економічним, правовим простором;
- ✓ гарантованість всім національностям в Україні права на збереження їх традиційного розселення, існування національно-адміністративних одиниць, належних умов для розвитку всіх національних мов і культур.

Територіальний устрій- це передбачена Конституцією та законами України територіальна організація держави для забезпечення найбільш оптимального вирішення завдань та здійснення функцій держави та суспільства.

Основи і система територіального устрою України визначаються Конституцією України (розділи I, IX). Стаття 2 Конституції України проголошує: «Суверенітет України поширюється на всю її територію. Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою».

Територіальний устрій України відповідно до статті 132 Конституції України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

2. Державний кордон: поняття, види, порядок встановлення

Державні кордони визначають межі державної території, і в цьому складається їх основне призначення. Відповідно до Закону України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991р. - **державним кордоном України вважається** лінія й вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають границі території України -суші, вод, надр, повітряного простору.

Сухопутні границі встановлюються на основі договорів між суміжними державами та згідно із цими договорами відзначаються на місцевості по характерних точках і лініях рельєфу або ясно видимих орієнтирах (такий спосіб визначення кордонів називають орографічним). Іноді встановлюються кордони по прямій лінії між двома точками на місцевості (геометричні кордони) або по меридіанах або паралелях (астрономічні кордони).

Водні кордони поділяються на річкові, озерні, кордони інших водойм та морські.

Кордони на річках устанавлюються за згодою між прибережними державами: на судноплавних річках — по тальвегу (лінії найбільших глибин) або посередині головного фарватеру, на несудноплавних — посередині річки.

На озерах і інших водоймах кордон встановлюється по прямій лінії, що з'єднує виходи сухопутного кордону до берегів озера або іншої водойми.

Морськими кордонами держави є зовнішні межі її територіального моря або лінія розмежування територіальних морів суміжних або протилежних держав.

Зовнішні межі територіального моря встановлюються законодавством прибережної держави відповідно до загальноприйнятих принципів і нормами міжнародного права. Конвенція ООН по морському праву 1982 р. встановила, що кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря до межі, що не перевищує 12 морських миль.

Повітряними кордонами державної території є бічні та висотні межі її повітряного простору. Висотні межі встановлюються на висоті не більш 100-110 км.

Сучасні сухопутні та водні кордони встановлюються, як правило, за договором між суміжними державами й називаються договірними. У цих випадках проходження лінії сухопутного кордону (частково і водного) докладно описується в міжнародному договорі та відповідно до цього опису лінії кордонів наносяться на карту, що є невід'ємною частиною даного договору (делімітація). Для встановлення сухопутної лінії кордонів на місцевості суміжні держави утворюють спільну комісію, що позначає

положення кордонів на місцевості шляхом спорудження спеціальних прикордонних знаків (демаркація).

Крім договірних існують так звані історично сформовані границі, точніше положення яких не визначалося й не закріплювалося в договорі суміжних держав, але протягом тривалого часу вони дотримувалися і так чи інакше визнані суміжними державами. Суміжні держави встановлюють певний режим взаємного кордону для забезпечення її недоторканності.

Визначення режиму державного кордону України дано ст. 8 Закону України «Про державний кордон України».

Режим державного кордону України- порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України.

Перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з дотриманням установленого порядку.

Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне й пішохідне повідомлення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, встановлених урядом.

Пункт пропуску через державний кордон- спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у морських і річкових портах, в аеропортах (на аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, а також спеціально виділена акваторія у морських і річкових портах, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Повітряні судна перетинають державний кордон України в спеціально відведених повітряних коридорах. Політ поза повітряними коридорами допускається тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України.

Особи, транспортні засоби, вантажі й інше майно, які перетинають державний кордон України, підлягають прикордонному та митному контролю. У певних випадках здійснюється також санітарно-карантинний, ветеринарний і фітосанітарний контроль, контроль за вивозом з території України культурних цінностей та інші види контролю.

Стаття 2 Закону України «Про державний кордон України» визначає, що захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки й складається в скоординованій діяльності військових формувань і правоохоронних органів держави, організація й порядок діяльності яких визначаються законом.

3. Поняття місцевого самоврядування та його політико-правова природа

У науці конституційного права однією з найменш розроблених та складних є проблема місцевого самоврядування, хоча має воно давні традиції, які сягають далекого минулого. Адже ідея демократії та самоврядування народилася, розвивалася протягом усієї історії та значною мірою реалізовувалася саме на місцевому рівні.

Самоорганізація населення для розв'язання власних проблем — взагалі ключове питання демократії. Реальне місцеве самоврядування — це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням питань формування громадянського суспільства, посиленням захисту прав і свобод людини і громадяни-на, їх практичною реалізацією.

У ст. 7 КУ проголошено, що «в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування».

Відповідно до п 1, 2 ст. 2 ЗУ «Про місцеве самоврядування.» :

Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Ознаки місцевого самоврядування:

1. Місцеве самоврядування займає особливе місце в механізмі управління суспільством і державою, виступаючи специфічною формою публічної влади, яка не є складовою частиною механізму державної влади.

2. Місцеве самоврядування має особливий об'єкт управління – питання місцевого значення.

3. Одним із специфічних суб'єктів місцевого самоврядування є територіальна громада. Її специфіка полягає в тому, що на місцевому рівні можна розглядати перетворення територіальної громади з учасника управління в його первинного суб'єкта.

4. Самостійність місцевого самоврядування, яка знаходить свій вияв у організаційній і матеріально-фінансовій відокремленості, самостійному вирішенні місцевих справ у рамках компетенції, закріпленої законодавством, самостійній відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

4. Органи та посадові особи місцевого самоврядування

Органи місцевого самоврядування – це структурно-організовані колективи службовців або один службовець, що наділяється владою в системі місцевого самоврядування для реалізації владних рішень.

До органів місцевого самоврядування, що входять у систему місцевого самоврядування належать:

- а)** сільські, селищні, міські ради;
- б)** сільський селищний голова;
- в)** виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад;
- г)** представницькі органи влади в областях, районах, містах Києві та Севастополі.
- д)** районні в місті ради (можуть бути створені у містах з районним поділом).

Відповідно до статті 2 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» **посадовою особою місцевого самоврядування** є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Основними обов'язками посадових осіб місцевого самоврядування є:

- ✓ додержання Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, актів органів місцевого самоврядування; забезпечення відповідно до їх повноважень ефективної діяльності органів місцевого самоврядування;
- ✓ додержання прав та свобод людини і громадянина;
- ✓ збереження державної таємниці, інформації про громадян, що стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також іншої інформації, яка згідно із законом не підлягає розголошенню;
- ✓ постійне вдосконалення організації своєї роботи, підвищення професійної кваліфікації;
- ✓ сумлінне ставлення до виконання службових обов'язків, ініціативність і творчість у роботі;
- ✓ шанобливе ставлення до громадян та їх звернень до органів місцевого самоврядування, турбота про високий рівень культури, спілкування і поведінки, авторитет органів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- ✓ недопущення дій чи бездіяльності, які можуть зашкодити інтересам місцевого самоврядування та держави.